

Examenverslag van economie vwo, eerste tijdvak (2023)

Beste leerling,

In dit examenverslag voor leerlingen proberen we een zo goed mogelijk antwoord te geven op de volgende vraag: *In hoeverre was het examen te maken met behulp van de op de cursus behandelde kennis & vaardigheden?*

Om een zo duidelijk mogelijk verslag te maken, hebben we de vragen onderverdeeld in 4 categorieën.

- I. Algemene (niet vak gerelateerde) kennis & vaardigheden
- II. Alleen-kennis/aanpak-uit-de-cursus-vraag
- III. Een-stapje-extra-vraag.
- IV. Niet voorgekomen in de cursus

De eerste categorie doet een beroep op algemene basisvaardigheden, welke we bekend veronderstellen. Categorie II en III zijn vragen die op te lossen zijn met de kennis en vaardigheden die je op de cursus geleerd hebt. De laatste categorie vragen is op de cursus niet aan bod gekomen. In *bijlage 1*, achteraan dit document, vind je een nadere toelichting van deze categorieën.

Het is belangrijk om te beseffen dat deze categorieën niets zeggen over de moeilijkheidsgraad van een vraag. Een vraag die rechtstreeks op te lossen valt met kennis en vaardigheden uit de cursus (categorie II) kan best een pittigere opgave zijn dan een vraag die niet is voorgekomen tijdens de cursus (categorie IV).

Mocht je vragen of opmerkingen hebben naar aanleiding van dit examenverslag, dan horen we dit uiteraard heel graag! Je mag ons hier altijd over mailen op info@sslleiden.nl.

Met vriendelijke groet,

Hans Huibregtse

opgave	vraag	aantal punten	categorie vraag	toelichting categorie keuze:
1	1	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? In de uitleg 'Inkomen' hebben we het begrip 'ruilen over tijd' besproken. Daarbij hebben we bij een examentip (met een voorbeeld) besproken hoe je dit begrip correct kon formuleren. Hiermee kon je alle punten halen voor deze vraag.
	2	2	I	Welke algemene kennis & vaardigheden kon je gebruiken? Bij deze vraag kon je als algemene kennis het doel van de economie (welvaart omhoog) gebruiken. Voor een producent is dat het behalen van winst. Zo kon je bedenken dat een niet-kostendekkende prijs zorgt meer kosten dan opbrengsten. Waardoor er een lage prikkel is om winst te maken. Of dat er daardoor het risico ontstaat dat je je investeringen niet terug kan verdienen.
	3	3	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? Voor stelling i. kon je het begrip 'marktmacht' gebruiken uit de begrippenlijst van de uitleg 'Elasticiteiten'. Hier heb je op de cursus ook mee kunnen oefenen (zie bijvoorbeeld vraag 63 uit de opgavebundel). De extra denkstap die je bij deze vraag kon zetten, was bedenken dat de GO-curve dan naar rechts zou verschuiven doordat ze een hogere prijs konden vragen. Vervolgens kon je stelling ii. beantwoorden met het begrip 'marktmacht' uit de begrippenlijst van de uitleg 'Elasticiteiten'. Hier kon je uit afleiden dat meer marktmacht zorgt voor een inelastsicher product. Stelling iii. kon je beantwoorden met de uitleg 'Elasticiteiten'. Aan de hand van het subblok 'redeneren met prijselasticiteit' kon je afleiden hoe de omzet vergroot bij een inelastisch product.
	4	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Met behulp van het 'Stappenplan rekenen' en de uitleg van 'Omzet, kosten & winst' kon je bij deze vraag de volle punten scoren. Als einddoel kon je kiezen voor: 'prijs bij maximale winst'. Vervolgens kon je uit de tweede tabel van de aantekeningen van 'Omzet, kosten & winst' de subdoelen MO en MK halen. Deze kon je bepalen met de formules van tabel 1 van diezelfde uitleg. Hier heb je ook mee kunnen oefenen op de cursus (zie bijvoorbeeld vraag 16 uit de opgavebundel).
	5	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? In de uitleg 'Surplus' hebben we behandeld hoe je het producenten- en consumentensurplus van een monopolist kon bepalen. Hier heb je ook mee kunnen oefenen op de cursus (zie bijvoorbeeld vraag 51 en 54 in de opgavebundel). Aan de hand van de examentip 'OKW grafiek?' kon je in beide situaties het surplus arceren. Op basis hiervan kon je afleiden wat er met het totale surplus en de verdeling was gebeurd zodat je alle punten bij deze vraag kon scoren.
2	6	1	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? De extra denkstap die je bij deze vraag kon zetten, was bedenken dat een gekoppelde wisselkoers ervoor zorgt dat de prijs van importen stabiel blijft. Tijdens de uitleg 'Wereldhandel' hebben we namelijk besproken dat de wisselkoers invloed heeft op de prijs van importen. De effecten op de inflatie kon je bepalen aan de hand van de oorzaken van inflatie (kosteninflatie) besproken in het blokje 'Prijspeil'.

	7	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? In de uitleg 'Wereldhandel' hebben we het 'Trilemma monetair beleid' behandeld. In de getekende driehoek van de aantekeningen kon je afleiden welke drie elementen met elkaar in tegenstrijd waren. Daarna kon je dit op een juiste manier formuleren door middel van het voorbeeld. Zo kon je alle punten scoren bij deze vraag. Hier heb je ook mee kunnen oefenen op de cursus, bijvoorbeeld met vraag 182 uit de opgavebundel.
	8	2	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? In de uitleg 'Wereldhandel' kon je aan de hand van de betalingsbalans de twee effecten op de wisselkoers bepalen. Zo kon je bepalen dat ontwikkeling 1 invloed heeft op de export waardoor 'geld in' stijgt. Daarna kon je het redeneerschema gebruiken om te bepalen dat de wisselkoers stijgt. De extra denkstap die je bij deze vraag kon zetten, was bedenken dat meer toerisme in een land zorgt voor een verhoogde export. Ontwikkeling 2 had effect op een afname in buitenlandse beleggers die investeren in het land waardoor 'geld in' daalt. Hiermee kon je in het redeneerschema bepalen dat de wisselkoers daalt. Op basis hiervan kon je je conclusie trekken als antwoord op de vraag.
	9	2	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? Voor deze vraag was het nodig om te bepalen dat het hier gaat om een vraagoverschot die opgekocht moet worden. Dit kon je afleiden aan de vraag doordat Cito expliciet vroeg naar 'opkopen'. Dit gebeurt alleen bij een vraagoverschot of aanbodoverschot. Hoe je dit berekent hebben we behandeld in het blokje 'Betalingsbereidheid en overheidsingrijpen' bij subblok 3 'a) voorbeeld minimumloon'. Hier heb je de formules genoteerd hoe je het aanbodoverschot berekent en hebben we besproken dat een vraagoverschot precies andersom werkt. Hiermee kon je de volle punten scoren bij deze vraag.
	10	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Op de cursus hebben we tijdens de uitleg 'Inkomen' met een examentip stilgestaan bij de Gini-coëfficiënt. Met deze examentip kon je beredeneren dat, wanneer de Gini-coëfficiënt stijgt, er sprake is van denivellering. Vervolgens kon je met de definitie van 'nivelleren', besproken in de uitleg 'Inkomen' in subblok 2, bepalen dat de relatieve inkomensverschillen vergoten.
	11	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Met behulp van het 'Stappenplan redeneren' kon je met deze vraag de volle punten scoren. Als beginpunt kon je kiezen voor: 'belastingverlaging'. Als eindpunt kon je kiezen voor: 'toename werkgelegenheid'. Vervolgens kon je aan de hand van de behandelde kringloop in het blokje 'Economische kringloop' bepalen dat een afname van belastingen als gevolg heeft dat de bestedingen (Y) stijgen. Vervolgens kon je de examentip gebruiken bij het subblok 'a) conjunctuur' om de rest van je redentatie af te maken.
3	12	3	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? In het blokje 'Verstoorde samenwerking, oorzaken en oplossingen' hebben we het principaal-agentprobleem behandeld. Doormiddel van de examentip kon je precies de nodige elementen benoemen in je antwoord om de eerste twee punten te halen. Hier heb je ook mee kunnen oefenen op de cursus, bijvoorbeeld met vragen 332 en 340 uit de opgavebundel. Vervolgens kon je in de kolom 'oplossingen' in de tabel bij de uitleg 'Verstoorde samenwerking, oorzaken en oplossingen' bepalen welke verzekeringsvoorwaarde dit probleem kon oplossen. Daarmee kon je het laatste punt halen bij deze vraag.
	13	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? In de uitleg 'Verstoorde samenwerking, oorzaken en oplossingen' hebben we het begrip moral-hazard besproken en gekeken welke oplossingen hier relevant voor kunnen zijn. Hier heb je ook mee kunnen oefenen op de cursus, bijvoorbeeld met vragen 344 en 347 uit de opgavebundel.

	14	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? In de uitleg 'Verstoorde samenwerking, oorzaken en oplossingen' hebben we 'averechtse selectie' besproken en gekeken naar de verschillende oplossingen. Zo kon je in de tabel bij de kolom 'oplossingen' bepalen welke voorwaarde passend konden zijn. Vervolgens kon je met behulp van de tabel in de kolom 'toelichting gevolg' formuleren hoe de oplossing dit probleem tegengaat.
	15	2	IV	Niet voorgekomen op de cursus: In de cursus hebben we niet besproken hoe je de verzekeringspremie kan berekenen, omdat dit grotebakstof is.
4	16	3	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? In de uitleg 'Betalingbereidheid en overheidsingrijpen' hebben we behandeld hoe je de evenwichtsprijs en -hoeveelheid kunt berekenen aan de hand van een voorbeeld. De extra denkstap die je bij deze vraag kon zetten, was bedenken dat je de evenwichtshoeveelheid kon vergelijken met de groei van de vis (3%). Met behulp van het 'Rekenschema' in de begrippenlijst met het einddoel % berekenen kon je dit uitrekenen. Vervolgens kon je aan de hand van je berekening jouw conclusie trekken en het laatste punt behalen.
	17	3	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? Met behulp van het begrip 'concurrentie' in de begrippenlijst, kon je bepalen dat door stijgende innovatie de concurrentie toeneemt. Dat leidt tot lagere kosten per eenheid product. De extra denkstap die je bij deze vraag kon zetten, was bedenken dat je dat kon koppelen aan de MK-lijn. Vervolgens kon je bepalen dat het aanbod zou stijgen.. Zoals besproken bij de uitleg 'Betalingbereidheid en overheidsingrijpen' kon je afleiden dat dan de aanbod-lijn naar rechts zou verschuiven.. Daarna kon je aan de hand van het nieuwe evenwicht afleiden dat er een lagere prijs tot stand zou komen en de verkochte hoeveelheid zou stijgen.
	18	2	III	Wat was/waren de extra denkstap(pen)? Voor deze vraag kon je de uitleg 'Betalingbereidheid en overheidsingrijpen' gebruiken. Hier hebben we in subblok 3 'b) voorbeeld heffing' besproken hoe een heffing werkt. Zo kon je bepalen dat de Q_a naar links verschuift. Vervolgens kon je de extra denkstap zetten dat het nieuwe evenwicht moet liggen bij de aangroei, namelijk bij 2.400 ton. Daarmee kon je bepalen wat de prijs wordt bij zowel Q_a als Q_v en daarmee de heffing per product te bepalen. Hiermee heb je ook kunnen oefenen op de cursus (zie bijvoorbeeld vraag 46 uit de opgavebundel).
	19	2	I	Welke algemene kennis & vaardigheden kon je gebruiken? Bij deze vraag kon je als algemene kennis het doel van een quotum (maximum aantal van de productie, waardoor de visvangst wordt beperkt) gebruiken. Hiermee kon je vervolgens beredeneren welke voorwaarden er konden gelden. Het Cito gaat er vanuit dat je op basis de definitie kan bedenken welke voorwaarden er dan moeten gelden.
5	20	1	IV	Niet voorgekomen op de cursus: Op de cursus hebben we niet besproken hoe je het multiplier effect berekent, omdat dit grotebakstof is.
		1	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Je kon het tweede punt halen voor deze vraag halen met behulp van subblok 1 van de uitleg 'Economische modellen'. Onder het kopje 'bestedingsimpuls' hebben we stapsgewijs geredeneerd hoe het 'multipliereffect' in zijn werk gaat. Precies deze redenatie, maar dan andersom, kon je gebruiken om de stelling uit te leggen.

	21	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Voor het beantwoorden van deze vraag kon je de uitleg 'Economische modellen' gebruiken. Eerst kon je bepalen dat de output gap negatiever werd door de situatie van onderbesteding (want de inflatie daalt). Daarmee kon je de (omgekeerde) redenatie bij de uitleg 'Economische modellen' bij het kopje 'bestedingsinflatie (korte termijn)' onder te kolom 'toepassingen' gebruiken. Op de cursus hebben we besproken dat alle redenaties ook omgekeerd gelden. Hier heb je ook mee kunnen oefenen op de cursus, bijvoorbeeld met vraag E4 uit de opgavebundel. Aan de hand van deze redenering kon je alle gevraagde tussenstappen opschrijven om de volle punten te behalen.
	22	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Bij deze vraag kon je alle punten scoren met behulp van de (omgekeerde) redenatie van de uitleg 'Economische modellen' onder het kopje 'kosteninflatie (lange termijn)' onder te kolom 'toepassingen'. Hier staan alle benodigde tussenstappen voor het volledig beantwoorden van de vraag. Op de cursus hebben we besproken dat alle redenaties ook omgekeerd gelden. Hier heb je ook mee kunnen oefenen op de cursus, bijvoorbeeld met vraag E4 uit de opgavebundel.
	23	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Voor deze vraag kon je de uitleg 'Economische modellen' gebruiken om de effecten van de renteverandering door de centrale bank af te leiden. Hiervoor kon je het stukje uit de uitleg 'Economische modellen' onder de kolom toepassingen bij het kopje 'tegelijktijd met kosteninflatie' gebruiken. Aan de hand van examentip die daar onder is gegeven kon je bepalen dat C en I afnemen. Daarmee kon je aan de hand van de kringloop, besproken in de uitleg 'Economische kringloop', bepalen dat dan de overheidsinkomsten afnemen. Op basis hiervan kon je de conclusie trekken dat het overheidssaldo verslechterd en dat daardoor bezuinigingen toenemen.
	24	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Met de begrippen 'monetaristen' en 'keynesianen' in de begrippenlijst kon je het verschil tussen de twee visies bepalen en de bijbehorende verandering van de IS-curve. De extra denkstap die je bij deze vraag kon zetten, was bedenken dat door het vlakker lopen van de lijn een verlaging van de rente een grotere verandering geeft van de bestedingen/consumptie/investeringen.
6	25	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Voor het beantwoorden van deze vraag kon je de definitie van 'groen bbp' gebruiken, te vinden in de begrippenlijst onder 'Economische kringloop'. Verder kon je op basis van de tekst bepalen dat de milieuvervuiling afneemt en daarna een juiste koppeling maken met het 'groen bbp'.
	26	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? In de uitleg 'Betalingbereidheid en overheidsingrijpen' hebben we behandeld hoe prijzen tot stand komen in een markt. We hebben daarbij ook behandeld dat als je iets moet uitleggen over een prijs, je altijd vraag en aanbod moet noemen. Op basis van de tekst kon je iets vinden over vraag en aanbod van recyclebaar afval. Aan de hand van die gegevens kon bepalen wat er met de prijs zou gaan gebeuren.
	27	1	I	Welke algemene kennis & vaardigheden kon je gebruiken? Bij deze vraag kon jouw algemene kennis over het begrip statiegeld (geld terugkrijgen bij inleveren van flesjes, etc.) gebruiken. Op basis daarvan kon je afleiden dat door statiegeld mensen hun afval inleveren. Zo kon je de conclusie trekken dat dit ervoor zorgt dat er minder afval ontstaat, waardoor de maatschappelijke kosten dalen.

	28	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Met behulp van het 'Stappenplan rekenen' kon je hiermee de volle punten scoren. Zo kon je als einddoel gebruiken: prijs bij break-even. Vervolgens kon je aan de hand van de uitleg van 'Omzet, kosten en winst' bij subblok 2 het subdoel bepalen: $TO=TK$ en de bijbehorende formules. Daarmee kon je met behulp van de gegevens de formules opstellen en q bepalen. Waarmee je uiteindelijk p kon bepalen.
	29	2	II	Welke stof uit de cursus kon je gebruiken? Voor deze vraag kon je de uitleg 'Verstoorde samenwerking, oorzaken en oplossingen' gebruiken. Tijdens de uitleg hebben we het 'berovingsprobleem' besproken. Hier kon je zowel de oorzaak als het gevolg ervan uitleggen om alle punten te kunnen halen.
		60		

verdeling per categorie:

categorie	aantal punten	percentage
I	5	8%
II	36	60%
III	16	27%
IV	3	5%
	60	100%

In hoeverre was het examen te maken met behulp van de op de cursus opgedane kennis & vaardigheden?

Dit gold voor: 95% van de vragen (namelijk categorie I, II en III).

Bijlage 1: Toelichting categorieën

Categorie I: Algemene (niet vak gerelateerde) kennis & vaardigheden

Dit betreft de volgende vragen: vragen waarbij een beroep wordt gedaan op algemene kennis & vaardigheden. Dit zijn kennis & vaardigheden die niet zijn opgenomen in de eindtermen in de syllabus.

Categorie II: alleen-kennis/aanpak-uit-de-cursus-vraag

Dit betreft de volgende vragen:

- Vragen die letterlijk voorkomen in de uitleg (in de uitleg of in een klassikaal voorbeeld);
- Vragen die letterlijk met een stappenplan op te lossen zijn;
- Vragen die vergelijkbaar zijn met opgaven uit de opgavenbundel die vrijwel altijd worden opgegeven door de hoofddocent;
- Theorievragen die niet worden behandeld op de cursus, maar die we je van tevoren via de vakkenpagina geadviseerd hebben te leren (uit bijv. Samengevat);
- Vragen die vergelijkbaar zijn met vragen uit de voorbereidende opgaven.

Categorie III: een-stapje-extra-vraag

Dit betreffen vragen waarbij je, de naam zegt het al, een stapje extra moet zetten. Oftewel: je moest je kennis en vaardigheden behandeld tijdens de cursus combineren met een stukje 'inzicht'. Bijvoorbeeld:

- Je moet net even buiten het stappenplan om denken;
- Je moet informatie uit de tekst halen om een bepaalde variabele voor een formule of berekening uit te rekenen.

Categorie IV: niet voorgekomen op de cursus

Dit betreft de volgende vragen:

- Vragen over grotebakstof (examenstof die niet behandeld is tijdens de cursus). De stof is niet voorkomen in de standaard opgegeven opgaven, de voorbereidende opgaven of opgegeven stof op de vakkenpagina.
- Vragen waarvan je redelijkerwijs niet kon vaststellen dat het om een op de cursus behandeld concept in een andere context gaat.